

kezete, a hadakozók és gazdálkodók aránya, a honfoglalók etnikuma, annak egységes vagy éppen tagolt volta, az őshonos népekkel kialakított politikai kapcsolat, a honfoglaló népek demográfiai jellemzése, a honfoglalás menetének katonai, logisztikai, gazdasági (adózás, birtokelkobzás stb.) aspektusai.

A magyar honfoglalással foglalkozó két tanulmányról külön nem is szólnunk, mivel szerzőinek munkái magyar nyelven számos változatban hozzá férhetőek. Előadásaik az utalásokból lemérhetően nagy érdeklődést keltenek, s a források korlátozott volta ellenére fontos viszonyítási ponttá vált a magyar honfoglalás régészeti és történeti emlékényaga. Nem utolsósorban azért, mert a klasszikus honfoglalások minden eleme együtt volt: meghatározott etnikum, megtelepedés, új államszervezet kialakítása. az angliai dán megtelepedést éppen ezért kétséges honfoglalásnak értékelni, mert a bevándorlók nem zárt etnikai közösség tagjaiként érkeztek s nem is voltak képesek tartós szervezeti formák kialakítására. Ugyanakkor *Kurt-Ulrich Jäschke* monografikus terjedelmű, s kitűnően megírt érte-

kezése az angliai normann honfoglalásról azt bizonyítja, hogy nem honfoglalásról, hanem hatalomátvételtől beszélhetünk, amelyet a felső rétegek kulturális átformálása ambíciózus vár- és városépítési programmal kísért. Mintaszerű az angliai katonai megszállás értékelése, s csak az érdekesség kedvéért utalunk a hastingsi csatában részt vevő erők nagysága körüli vitára, ami a korabeli források 50–60 ezres számát mára 6–10 ezer körüli normann partraszállóra csökkentette.

A reichenai konferencia szervezői feladták a leckét Magyarországnak, ahol 1996-ban nemzetközi tudományos rendezvényekkel emlékeznek a magyar honfoglalás 2000. évfordulójára. A magyar honfoglalásról sok szemmel c. konferenciasorozat a történeti, régészeti, nyelvészeti, néprajzi szempontokat az évente megrendezett ill. tervezett ülészekkel sikeresen szétválasztotta, remélhetőleg jelen kötetek mintájára a hazai medievisták sokféle ellentétől terhes világa a jelen kötetben mintaszerűen bemutatott diszkuszióra is talál majd módot.

Veszprémy László

VIRGINIA H. AKSAN

AN OTTOMAN STATESMAN IN WAR AND PEACE

Ahmed Resmi Efendi, 1700–1783

The Ottoman Empire and Its Heritage, 3.

(E. J. Brill, Leiden–New York–Köln, 1995. 253 o.)

A Suraiya Faroqi és Halil Inalcik szerkesztette rangos sorozat harmadik köteteként jelent meg a McMaster University docensének monográfiája a XVIII. századi török birodalom egyik érdekes és egyúttal jelentős államférfijáról, Ahmed Resmiről. Előjáróban megjegyezhetjük, hogy az olvasó az angolszász történetírói hagyományoknak megfelelően nem száraz biográfiát vesz kézbe: a fényes karrier mögött a kor lényeges politikai, gazdasági, katonai, diplomáciai aspektusai is megjelennek.

Az első fejezet Ahmed Resmi karrierjének a kezdetét mutatja be, attól kezdve, hogy 1694-ban vagy 95-ben Kréta szigetén megszületett, egészen addig míg kiváló képességeinek és tehetségének köszönhetően 1734/35-ben Isztambulba került, majd az udvari kancelláriában gyakorlatot szerezve 1757-ben megbízzák, hogy követként Bécsbe hírvigye III. Mustafa szultán trónralépését. Eközben képet kapunk arra, hogy mit is jelentett a török adminisztrációban az ír-

noki pálya, milyen szakmai és irodalmi ismeretek, patrónusi kapcsolatrendszer volt szükséges a társadalmi és hivatali hierarchiában való emelkedéshez. Fennmaradt naplóból tudomást szerzünk irodalmi képességeiről, arról, hogy a kor szokásainak megfelelően három nyelven, perzsául, arabul és törökül verselt, s értekezett többek között a lovak erényeiről. Karrierjének hátterül az udvari kancellária szolgált, aminek XVI–XVII. századi szakosodásáról, profeszionalizálódásáról és tagolódásáról is értesülünk. A XVIII. század végére a Nagyvezír és a defterdár hivatalszervezetének létszáma 1000–1500 fő közül mozgott s a szervezet súlyának jelentőségét mutatja, hogy az igazgatásból egyre gyakrabban kerültek vezető politikai és katonai posztokra, váltak nagyvezírekké, kormányzókká több-kevesebb s inkább kevesebb kompetenciával.

A második fejezet Ahmed Resmi két európai követségét (1757–85 Bécsbe, 1763–74 Berlinbe)

mutatja be. Mindkét újtárol jelentésben számolt be az udvarnak, s a fennmaradt számos másolat mutatja, hogy a követjelentések milyen fontos tájékoztatói lehetőséget jelentettek a török udvari tisztségviselők számára. Ahmed Resmi bécsi követségét követően lett Maliye Tezkirecisi s tájékozottságának köszönhető, hogy kapcsolatba hozták – vélhetően alaptalanul – egy Havasalföld-térképpel, míg azonban az Új földrajz című európai tárgyú munka fordításához valóban köze lehetett.

Míg az egyetemes történeti kutatás számára Ahmed Resmi útjai az európai és török diplomáciai kapcsolatok, a kölcsönös információszerezés folyamatának szempontjából fontosak, addig a magyar kutatás az útjelentés hazai vonatkozású részeit hasznosíthatja. Isztambulból 60 fős kíséret élén indult első fontos küldetésére 1757. december 2-án. Az utazásról, amely három hónapot vett igénybe, útjelentésének első feléből értesülünk, míg annak második felében Ausztria történetéről és annak akkori helyzetéről ad képet. A megszokott balkáni útvonalon utazott (Edime, Szófia) s a negyvenedik napon érte el Belgrádot, az 1740-es győzelemnek köszönhetően a török birodalom határát. A fogadó ország képviselői Zimonyban, pontosabban a félig befagyott Száva folyó közepén fogadták, Budáról küldött tolmáccsal és vezetővel. Eszék érintésével 15 nap alatt érték el Székesfehérvárt, majd nyolc napra Győrbe értek, s Győrnél hagyták el az országot. Visszafelé hajón utaztak Esztergom, Buda, Pétervárad érintésével, s a 27. napon ismét Zimonyban volt. A második részben külön kitér Magyarországnak a Birodalomban elfoglalt helyére, a magyarok osztrákellenes érzelmeire, a magyar gazdaság külkapcsolataira.

Ahmed Resmit osztrák és porosz szakértőnek tekinthették jelentése alapján, így eshetett rá a választás 1763-ban, hogy a hosszú ideje napirenden lévő porosz–török közeledés mindig halogatott kérdése ezúttal Berlinben az ő jelenlétében kerüljön a tárgyalóasztalra. Az útról készült jelentése ismét leírja magát az utazást Krakkón át

Berlinig és vissza, majd berlini és potsdami tárgyalásait és benyomásait, Lengyelország jellemzését s végül Frigyes hadszervezetét mutatja be. Frigyes hadi sikerei hatással voltak rá, különösen a hadsereg fegyelmét és a logisztikai sikereket emelte ki, amit azután saját háborús elemzéseiben is hasznosított.

A kötet záró fejezetei az 1768 és 1774 közötti orosz–török háborúkkal és Ahmed Resmi pályájának további alakulásával foglalkoznak. Személyében mint a Nagyvezír levelezési irodájának feje (Maktepçu), majd tovább emelkedve mint Cavusbasi, s később helyettes (Sadaret Kethüdası) időről időre közvetlen közelről szemlélte az eseményeket. 1774-ben pedig, paradox módon, az ő személyéhez kötődik a török történelem egyik legmegalázóbb békeszerződésének aláírása (Kücsük Kajnardzs), ami pályafutását is megtörte s 1783. évi haláláig szinte eltűnik a forrásokból. Hulasat című szatirikus és kritikus írása az orosz–török háborúkról nagy ismerettségnek örvendett, s mára orosz, német fordításban is olvasható. A mű részletes bemutatása döntő okait tárja fel a törökök katonai kudarcainak a háború során, a török hadszervezet, hadvezetés és logisztika hiányosságainak. Az avatott kortárs szerző a háború menetének lényeges eseményeire irányítja a figyelmet, miközben figyelmeztet a török hadtörténeti kutatások eddig elhanyagolt területeire, amik a háború menetét még egyértelműbben tudnák magyarázni.

Ahmed Resmit a szerzőző megállapításai szerint is jelentős hely illeti meg a török politikai, hadtudományi gondolkozás megújításának, a reformok sürgetésének folyamatában, amit éppen a magyar származású Múteferrika 1731-ben, Isztambulban megjelent röpirata indít meg. Ebben az összefüggésben értékelni Ahmed Resmi Hulasaton kívüli írásait is és úgy látja, hogy a reformokat elindító nemzedék egyik előfutárát tisztelhetjük benne.

Veszprémy László